

Ultima frontieră

Sam Parnia este unul dintre cei mai cunoscuți experți în domeniul inovator al experiențelor morții iminente (EMI) și fondatorul primului centru de cercetare care vizează problema conștiinței. Medic de profesie, Parnia a absolvit Guy's, King's and St Thomas School of Medicine în 1995 și a obținut doctoratul în biologie celulară la University of Southampton în 2006. După specializări în pneumologie și medicină de urgență la Cornell University din New York, a predat la Stony Brook Medical Center. În paralel cu practica medicală și profesoratul, a inițiat ample studii empirice, în încercarea de a stabili natura legăturii dintre conștiință și activitatea cerebrală, prin examinarea experiențelor de moarte clinică. Aventura științifică a doctorului Parnia, care a prilejuit și cartea de față, a suscitat mult interes în forurile de specialitate, dar și în mass-media, făcând obiectul unor documentare de televiziune (la BBC, Discovery, National Geographic) și al unui număr impresionant de conferințe.

dr. SAM PARNIA

Ultima frontieră

Un studiu înnoitor
asupra vieții și a morții

Traducere de Valentina Ene
Cuvânt înainte de dr. Peter Fenwick

HUMANITAS
BUCUREȘTI

Redactori: Sorin Lavric, Anca Lăcătuș
Coperta: Andrei Gamarț
Tehnoredactor: Manuela Măxineanu
Corectori: Elena Dornescu, Cristina Jelescu
DTP: Florina Vasiliu, Dan Dulgheru

Tipărit la Fedprint

Sam Parnia

*What Happens When We Die: A Ground-Breaking Study
into the Nature of Life and Death*

© Sam Parnia, 2005, 2008

© HUMANITAS, 2011, pentru prezenta versiune românească

**Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
PARNIA, SAM**

Ultima frontieră: un studiu înnoitor asupra vieții și a morții /

dr. Sam Parnia; pref.: dr. Peter Fenwick; trad.: Valentina Ene. – București:
Humanitas, 2011

Bibliogr.

Index

ISBN 978-973-50-2585-4

I. Fenwick, Peter (pref.)

II. Ene, Valentina (trad.)

616-036.88

EDITURA HUMANITAS

Piața Presei Libere 1, 013701 București, România

tel. 021/408 83 50, fax 021/408 83 51

www.humanitas.ro

Comenzi Carte prin poștă: tel./fax 021/311 23 30

C.P.C.E. – CP 14, București

e-mail: cpp@humanitas.ro

www.libhumanitas.ro

Cuprins

<i>Cuvânt înainte</i>	7
<i>Mulțumiri</i>	11
Introducere	13
Introducere la cea de-a doua ediție	21
1. Experiențe ale morții iminente din Antichitate până în prezent	25
2. Organizarea studiului Southampton	55
3. Cum e să mori?	71
4. Paradoxul științific	97
5. Cum să înțelegem mintea, creierul și conștiința	127
6. Ingredientele vieții	157
7. Este real?	167
8. Horizon	197
9. Perspective	220
<i>Informații suplimentare</i>	237
<i>Lecturi recomandate</i>	239
<i>Bibliografie</i>	241
<i>Indice</i>	249

Cuvânt înainte

Trebuie oare să fii om de știință ca să te întrebi ce se întâmplă când murim? Un lucru este sigur: murim, mai devreme sau mai târziu, cu toții. Dar în cultura noastră avem tendința să ignorăm realitatea morții și, de regulă, abia atunci când ne moare un prieten apropiat sau un membru al familiei ne dăm seama că ne îndreptăm inevitabil spre moarte.

Vorbim de un subiect care timp de mii de ani a fost mai curând supus dezbaterii filozofice decât cercetărilor științifice obiective, dar în ultima vreme știința a înregistrat progrese în privința înțelegerii a ce se întâmplă cu noi după moarte, atât din punct de vedere fiziologic, cât și din cel al minții umane.

Munca doctorului Raymond Moody și publicarea cărții sale *Viața după viață* în 1975 au sugerat existența unui set de fenomene, pe care autorul le-a denumit NDE – *near death experiences* (experiențe ale morții iminente – EMI), care ar putea oferi unele indicii cu privire la ceea ce trăim în preajma morții. Totuși, problema cu aceste date timpurii referitoare la EMI a fost că, deși relatate de multe persoane care într-adevăr s-au aflat aproape de moarte, semnificația lor nu a fost înțeleasă de oamenii de știință, care le-au văzut doar ca pe o altă stare mentală ce poate fi explicată prin accețiunea științifică actuală a funcției cerebrale.

A fost nevoie de flerul, inteligența și sensibilitatea doctorului Sam Parnia pentru a intui adevărata importanță a EMI,

precum și rolul pe care îl pot avea în înțelegerea morții și a mecanismului ei. De asemenea, el a fost cel care și-a dat seama de importanța EMI în cercetarea problemei celei mai acute din neuroștiința actuală: natura conștiinței. Ideea lui de căpătâi este că vom înțelege mai bine moartea doar prin studiul EMI din timpul stopului cardiac, când inima se oprește și când, după unsprezece secunde, activitatea electrică a creierului încetează, astfel încât nu rămân zone de activitate cerebrală care să poată susține conștiința. Chiar și cele mai importante sisteme de întreținere a vieții sunt distruse: debitul cardiac și reflexele vitale cu sediul în trunchiul cerebral dispar – stare echivalentă morții clinice. Dr. Parnia a constatat că această stare, care rămâne reversibilă circa 30 de minute, este cel mai bun model al procesului morții, oferind oamenilor de știință o fereastră unică de înțelegere a ceea ce trăim cu toții la sfârșitul vieții.

Una dintre cele mai interesante caracteristici ale EMI din timpul stopului cardiac este faptul că, după ce revin la viață, pacienții relatează uneori cum și-au părăsit corpul și cum au asistat din afară la fenomenul de resuscitare. Cu toate că mulți cercetători au respins validitatea acestor relatări, martorii susțin în continuare acuratețea celor povestite. Aceste mărturii anecdotice ne arată că, în ciuda absenței funcției cerebrale, pacienții nu numai că au avut experiențe ale morții iminente, dar le-au și ținut minte. Iată un lucru cu adevărat uimitor. Dr. Parnia a încercat de unul singur să examineze aceste afirmații, într-un studiu preliminar, prin instalarea unor repere pe plafonul Secției de terapie coronariană a Southampton General Hospital, pentru a vedea dacă acestea vor fi observate și menționate mai târziu de cei care trecuseră prin experiențe extracorporale. Acest lucru, în sine, ne spune foarte multe despre el – nu mulți doctori au fost suficient de curajoși, sau hotărâți, ca să-și înduplece colegii prudenți și conservatori să fie de acord cu această procedură, și numai un cercetător cu viziune ar fi întreprins-o.

Pentru știință, întrebarea importantă este dacă EMI au într-adevăr loc în timpul stopului cardiac, iar conștiința persistă în absența funcțiilor cerebrale – fapt care este privit de neuroștiința actuală ca fiind imposibil –, sau dacă se manifestă fie înainte, fie după stopul cardiac, cu toate că pacientul care trece printr-o astfel de experiență relatează că a resimțit-o pe când era inconștient.

Descoperirile recente sunt în același timp surprinzătoare și ciudate și pot deține cheia aflării nu numai a ceea ce se întâmplă după moarte, dar și a unei probleme mai vaste, a naturii umane în genere.

Studiile de felul celor efectuate de dr. Parnia ne spun atât de multe despre natura conștiinței și despre ce se întâmplă cu adevărat după moarte, încât, după părerea mea, organismele de finanțare științifică ar trebui să facă eforturi asidue pentru a încuraja cercetarea în această ciudată zonă; astfel, posibilitatea existenței conștiinței în absența minții și a vieții ar fi confirmată sau infirmată.

Speranța mea este că după citirea acestei cărți, atât de frumos scrise de dr. Parnia, nu numai că mai mulți oameni vor înțelege mai profund ce se întâmplă cu noi când murim, dar și că mulți oameni de știință, filantropi și organizații științifice progresiste vor fi de acord să efectueze și să susțină etapa următoare a acestei cercetări, contribuind astfel la lărgirea frontierelor ultime ale neuroștiinței.

Dr. Peter Fenwick,
membru al Royal College of Physicians,
neuropsihiatru și neurofiziolog la
Institute of Psychiatry din Londra

Introducere

Misterele științei necesită uneori secole pentru a fi rezolvate. Rezolvarea lor se aseamănă cu îmbinarea unui mozaic foarte complicat. La început totul pare o dezordine întâmplătoare, dar cauți indicii, pui jos câteva piese, și apoi, pe măsură ce imaginea începe să se formeze, adaugi piese până când apare tabloul complet. În știință, tabloul final poate fi dezvăluit prin contribuția mai multor persoane care, fiecare în parte, adaugă mozaicului câte o mică piesă.

În epoca noastră, poate că cel mai fascinant mister științific este mozaicul vieții înseși, felul în care aceasta începe și se încheie. Cu toate că unele dintre misterele privind începutul vieții au fost explorate, ceea ce se petrece la final rămâne o enigmă. Și totuși, acesta este unul dintre puținele subiecte care sunt relevante pentru noi toți.

În timp ce stau confortabil și scriu această carte, sunt conștient că în fiecare secundă care trece, cineva, undeva în lume, se întreabă ce se întâmplă la sfârșitul vieții, poate din simplă curiozitate, poate pentru că a pierdut un om drag, a primit vestea unei boli incurabile sau s-a confruntat în vreun fel cu moartea.

Acum ceva vreme, soția mea Lisa și cu mine am plecat în vacanță. Ne aflam în drum spre hotel, tocmai cotisem de pe șoseaua principală, sporovăiam și ne bucuram de după-amiaza plăcută de vară. Se mergea bine, când deodată mașina din față se opri. Eram sigur că Lisa a văzut ce se întâmplase,

dar reacționa greu, așa că a trebuit s-o-nghiontesc ca să oprească. A încercat să pună frână, dar frânele n-au acționat. Cum ne apropiam vertiginos de mașina oprită, m-am împins în spătarul scaunului, mi-am pus brațul peste Lisa și am așteptat ce ne era sortit. Nu aveam nici un control asupra a ceea ce urma să se întâmple și știam că într-o fracțiune de secundă am putea fi grav răniți sau morți.

Ne-am izbit cu viteză de mașina din față și apoi a urmat liniștea. Am deschis ochii și m-am uitat la Lisa. Părea bine. Mi-am mișcat mâinile și picioarele. Nu avea nimic. M-am îndreptat către Lisa:

— Ești bine?

— Da, mi-a răspuns.

Era foarte tulburată, dar nu era rănită. La fel și pasagerii din celălalt vehicul. De fapt, doar mașinile erau avariate!

Mai târziu în acea după-amiază, după ce ne-am revenit din șoc, m-am gândit îndelung la ce se petrecuse. Dacă frânele ar fi cedat cu o jumătate de oră înainte, când eram pe șoseaua principală, conducând cu o viteză mult mai mare? Mai mult ca sigur nu am fi fost la fel de norocoși. Totul se petrecuse atât de rapid, în doar câteva secunde. Nu a lipsit decât o clipă ca să murim. Din fericire avuseserăm noroc de data asta, dar știam prea bine că moartea putea veni la oricare dintre noi, oricând, fără a ne preveni.

Am început să fiu interesat de ce se întâmplă când murim cu vreo zece ani înaintea accidentului, pe când studiam medicina la Londra. Am învățat multe nu numai din punct de vedere științific, dar și uman, fiind aproape de oameni în momente importante din viața lor. Astfel am ajuns să înțeleg mai bine viața.

Îmi amintesc limpede momentul când am fost martorul începutului unei vieți. Eram în St. Thomas Hospital din Londra și asistam la o naștere. După ore de durere, tensiune și transpirație, apără dintr-odată un cap mic și un copilăș alunecă din

uterul mamei sale. Pentru o fracțiune de secundă corpul minuscul fu vânat și lipsit de viață, dar apoi, pe neașteptate, luă prima sa gură de aer, se făcu roz și începu să țipe, ca și cum ar fi spus: „Păi, iată-mă!“ Era începutul unei vieți și al unei conștiințe, acel sentiment unic al conștiinței de sine ce ne însoțește de-a lungul vieții. Priveam și mă întrebam cum se întâmplă toate acestea. Cum oare s-a transformat o singură celulă din pânțelele mamei într-o ființă conștientă, cu gânduri și emoții proprii?

Nimeni nu știe exact când se manifestă prima dată conștiința, sau care este acel lucru care ne face unici. În anii de studenție am ajuns să fiu fascinat de aceste întrebări. Știam că, în esență, este vorba de gândurile noastre. Dar voiam să aflu răspunsul la o întrebare mult mai dificilă, și anume cum ajung să existe gândurile? Curând am aflat că răspunsul nu este așa de ușor de găsit. De fapt, am înțeles că natura minții este un domeniu al științei încă virgin, pe care mulți îl consideră ultima frontieră, complet neexplorată, a științelor biologice.

În anii de practică în spital, ca majoritatea studenților la medicină, mă ocupam de pacienții muribunzi și am descoperit astfel că majoritatea doctorilor se confruntă cu viața și moartea aproape zilnic. Și totuși, ce se întâmplă cu mintea în timpul morții este mai degrabă o chestiune filozofică decât una medicală. Am înțeles că avem prea puține cunoștințe despre moarte, iar ceea ce știm ține mai mult de subiectivism decât de realitatea obiectivă.

Poate că evenimentul cel mai profund care m-a influențat și m-a condus spre studiul naturii conștiinței la finalul vieții a fost trecerea în neființă a unui om numit Desmond Smith, din New York. Desmond era un bărbat înalt, uscățiv, un indian din Vest cu un accent puternic de Harlem. Trăia cu familia sa într-un cartier mărginaș din New York. De curând împlinise șazececi și doi de ani. Era inteligent, spumos și fermecător. De ziua sa

familia i-a organizat o petrecere surpriză. Într-o dimineață, Desmond își începu ziua cu o criză de tuse. Pe când ducea tava cu micul dejun în dormitor, și-a amintit ce-i spusese doctorul: „Este tuse de fumător.“ Dar în acea zi, pentru prima dată, Desmond scuipă sânge.

Aveam 22 de ani și mă aflam în New York, în ultimul an de practică la Mount Sinai Hospital. Era o perioadă excelentă pentru mine. Lucram la una dintre cele mai bune instituții medicale din lume și, profesional vorbind, mă transformam dintr-un adolescent în adult. Făceam parte din echipa de doctori pneumologi când Desmond a fost adus la Mount Sinai. Pagerul începu să sune și m-am grăbit spre camera de gardă, am luat notițele de la asistentă și am citit: Desmond Smith, hemoptizie (termenul medical pentru expectorația cu sânge).

Desmond era optimist.

— Uite ce am produs. Nu-i nimic. O să supraviețuiesc, doctore!

Am început să-l examinez. Avea simptome de lichid la plămâni și am parcurs în minte o listă de posibile afecțiuni. Cauza cea mai comună a expectorației cu sânge este o simplă infecție a tractului respirator superior – o boală de genul gripei. Dar nu părea cazul lui Desmond, care fusese fumător întreaga sa viață. „Poate cancer pulmonar“, m-am gândit eu. Semnele sale vitale erau puternice, așa că m-am hotărât să cer alte analize. Dar, orice ar fi avut Desmond, nu părea să fie o urgență care să-i amenințe viața.

Am părăsit camera de gardă. După nici o jumătate de oră pagerul porni din nou.

„Stop cardiac: camera de gardă. Stop cardiac: camera de gardă.“

Aveam de-a face cu medicina reală, era o chestiune de viață și de moarte. Adrenalina îmi năvăli în sânge. În timp ce fugeam spre sala de urgențe, mă gândeam: „Ce fel de urgență poate fi?“

S-au tras draperiile unui separeu. Asistentele se precipitau în jur. Am dat draperiile deoparte. O echipă de doctori lucra frenetic. Unul îngenunchease la capul pacientului încercând în grabă să-i fixeze tubul cu oxigen. Era sânge peste tot. Am simțit că timpul curge mai repede când am realizat că îl cunosc pe acel bărbat.

— Verifică pulsul, verifică ritmul...

— Fibrilație ventriculară...

— Șoc...

— Depărtați-vă. Luați oxigenul!

Bum, bum...

— Acces intravenos.

— 1 mg de epinefrină imediat.

— Continuați cu reanimarea cardiorespiratorie...

— Puneți un săculeț de Gelofuzin.

— Îi curge sânge pe gură, are o hemoragie masivă...

— Sucțiune, repede!

— Aduceți tubul endotraheal cu dublu lumen. Aduceți bronhoscopul de urgență. Trebuie să găsim vasul care sângerează...

— 1 mg de epinefrină imediat.

— Testați compatibilitatea grupei sangvine.

— Sânge universal* imediat.

— Stoarceți punga de fluide...

— Asistolă... linie continuă... 1 mg de epinefrină, 3 mg de atropină imediat...

— Continuați reanimarea!

— Nu văd nimic – nu e decât o mare roșie de sânge acolo jos...

— E imposibil de reanimat, căile respiratorii sunt blocate cu sânge...

* Grupa 0, RH negativ (*n. tr.*).

Desmond murise. Plecase – în clipa asta era aici, în următoarea dispăruse. Ce se întâmplase cu el, cu persoana cu care vorbisem cu o oră în urmă? Ce mai rămăsese din el? Doar un corp lipsit de viață.

Intervalul dintre viață și moarte fusese teribil de scurt. Întrebările roiau în capul meu. Oare ce trăiri avusese Desmond? Putuse oare să ne vadă cum încercam să-l reanimăm? Ce se întâmplase cu el acum? Păstrase oare vreo formă de conștiință sau acesta era sfârșitul? Nu știam răspunsurile.

Am mai rămas la New York câteva luni, dar moartea lui Desmond a avut un impact profund asupra vieții mele. Atât de profund, încât în lunile următoare m-am decis să-mi lămuresc nedumeririle prin instrumentul pe care începusem să-l învăț și pe care mă puteam bizui cel mai mult: știința.

De atunci, am petrecut mult timp încercând să înțeleg ce se întâmplă când murim. Cu toate că, în mod tradițional, acest fenomen a fost circumscris religiei și filozofiei, cred că totul, inclusiv întrebarea privitoare la ce se întâmplă când murim, poate fi cercetat cu ajutorul științei. Într-adevăr, doar în ultimii ani știința s-a arătat interesată de investigarea acestor subiecte. Ele se înscriu într-un domeniu nou, care, la început, poate părea oarecum neconvențional; cu toate acestea cred în mod sincer că nu există nici o altă zonă de cercetare cu un potențial mai mare pentru umanitate.

După ce mi-am început cercetarea am aflat, spre surprinderea mea, că mult mai multe persoane decât mi-aș fi imaginat erau interesate de subiect. Printre ele se numărau oameni cu diferite pregătiri medicale – colegi medici, asistente, farmaciști, fizioterapeuți, dieteticieni și mulți alții – și din toate păturile sociale. De fapt, părea să fie un subiect de interes universal. O explicație ar fi aceea că, într-o zi, fiecare dintre noi va da ochii cu moartea.